

К. Б. Марисюк

Навчально-науковий інститут права та психології
 Національного університету "Львівська політехніка",
 д-р юрид. наук, доц.,
 професор кафедри кримінального права і процесу

ДО ПИТАННЯ ПРО ПРАВОВІ ОБМЕЖЕННЯ ЗАСУДЖЕНИХ ЯК ЕЛЕМЕНТ ЇХ ПРАВОВОГО СТАТУСУ

© Марисюк К. Б., 2016

Проаналізовано поняття та структурні елементи правового статусу засуджених. Звернено увагу на правові обмеження останніх. Розглянуто питання, пов'язані із її суттю та правовими підставами виокремлення як самостійного елемента правового статусу засуджених. Доведено, що вагомих підстав для такого виокремлення немає.

Ключові слова: покарання, правовий статус, засуджений, права, обов'язки, обмеження.

К. Б. Марисюк

К ВОПРОСУ О ПРАВОВЫХ ОГРАНИЧЕНИЯХ ОСУЖДЕННЫХ КАК ЭЛЕМЕНТЕ ИХ ПРАВОВОГО СТАТУСА

Анализируются понятия и структурные элементы правового статуса осужденных. Особое внимание обращено на правовые ограничения последних. Рассмотрен вопрос, связанный с их сущностью и юридическими основаниями выделения в качестве самостоятельного элемента правового статуса осужденных. Доказано, что весомых оснований для такого выделения нет.

Ключевые слова: наказание, правовой статус, осужденный, права, обязанности, ограничения.

К. В. Marysyuk

TO THE QUESTION OF LEGAL LIMITATIONS OF CONVICT AS THE ELEMENT OF THERE LEGAL STATUS

The article is sanctified to the analysis of concept and structural elements of the legal status of convict. Separate attention on legal limitations of them is turned. Questions related to its essence and legal grounds of selection in quality of independent element of the legal status of convict are considered. It is well-proven that strong reasons are not for such selection.

Key words: punishment, legal status, convict, rights, duties, limitations.

Постановка проблеми. В умовах радикальної трансформації вітчизняних соціальних, політичних та економічних інститутів не менш значущим є й удосконалення значної частини вже діючих у державі правових норм, а також вироблення нових, спрямованих на посилення правового захисту людини та громадянина. Повною мірою це стосується й кримінально-виконавчого права.

Безсумнівним завданням українського законодавця є максимальне наближення чинних кримінально-виконавчих приписів до сучасних європейських стандартів, одним з яких є гуманізація кримінальної відповідальності, скорочення кількості осіб, які відбувають покарання, пов'язані з ізоляцією від суспільства, а також якомога ширше застосування покарань, альтернативних позбавленню волі.

У той самий час помилково буде вважати, що згадані перетворення у результаті повинні призвести до повного зникнення покарання у вигляді позбавлення волі, оскільки саме останнє може виконувати роль реального заходу впливу на осіб, які вчинили тяжкі або особливо тяжкі злочини. Відтак, як видається, роль майбутніх реформ у цій частині повинна зводитись до внесення змін у нормативне закріплення та суть і практику функціонування вітчизняної пенітенціарної системи, скерування її діяльності на виправлення засуджених та перетворення останніх на соціально-корисних членів суспільства.

Очевидно, що здійснення якихось серйозних перетворень неможливе без попереднього ґрунтовного вивчення правового статусу засуджених, окремих його елементів, виявлення недоліків у цій сфері. Саме вивчення структурних елементів останнього й розглядає запропоноване дослідження, а точніше питання доцільності виокремлення ще такого елемента правового статусу засуджених, як правові обмеження засуджених.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням правового статусу засуджених загалом та окремих його елементів розглядалися в дослідженнях доволі багатьох науковців, серед яких К. Антухов, О. Брілліантов, М. Гуцуляк, Т. Денисова, В. Малінін, А. Степанюк та ін., проте вони здебільшого або лише побічно торкалися питань поняття та елементів правового статусу засуджених та елементів останнього, або ж фактично не виходили за межі традиційного підходу до структури згаданих елементів останнього, зараховуючи до них суб'єктивні права, юридичні обов'язки та законні інтереси засуджених.

Не вирішені раніше проблеми. Що стосується досліджуваного питання, то його фактично виокремив та розвинув А. Міхлін, висловивши доволі ґрунтовні аргументи на користь виокремлення самостійного елемента правового статусу засуджених у вигляді правових обмежень останніх. Незважаючи на згадану аргументованість та переконливість, належного подальшого розвитку згадана ідея не отримала.

Мета роботи – вивчити поняття та структурні елементи правового статусу засуджених на предмет включення до останніх ще одного елемента, а саме: правових обмежень засуджених.

Виклад основного матеріалу. У найзагальнішому вигляді, на думку В. Малініна та Л. Смірнова, правове становище засуджених можна сформулювати як закріплене за допомогою правових норм становище засуджених під час відбування кримінального покарання [1, с. 112].

Як зазначає А. Степанюк, правовий статус засудженого – це різновид галузевого правового статусу, який визначається нормами кримінально-виконавчого законодавства і, своєю чергою, поділяється на підвиди – правові статуси осіб, які відбувають різні види кримінальних покарань, призначених їм за вироком суду, що набрав законної сили [2, с. 111]. Повторює це і О. Лисодед [3, с. 31].

Спочатку звернемо увагу на позиції провідних науковців щодо дефініції “правовий статус засуджених”.

На думку О. Брілліантова та С. Курганова, під правовим становищем (статусом) засуджених розуміється сукупність прав, законних інтересів та обов'язків, якими засуджені наділяються (набувають) як суб'єкти кримінально-виконавчих та інших правовідносин [4, с. 90].

Т. Денисова вважає, що під правовим статусом засуджених потрібно розуміти сукупність юридично закріплених конституційних, громадянських та інших прав, свобод, законних інтересів та обов'язків, які має засуджений в період відбування кримінального покарання [5, с. 47].

М. Гуцуляк вважає, що під правовим статусом засуджених необхідно розуміти засновану на загальному статусі громадян держави і закріплену у нормативних актах різних галузей права сукупність їх обов'язків, прав, свобод і законних інтересів, що залежать від призначеної судом міри кримінально-правового впливу і від поведінки винного під час її виконання [6, с. 139].

Подеколи згадується також про сукупність основних громадянських і спеціальних обов'язків і прав (М. Федоров) або про сукупність прав, законних інтересів і обов'язків (В. Селіверстов).

Незважаючи на те, що наведені вище думки є домінуючими в науці, не усі науковці її розділяють повною мірою. Так, наприклад, О. Філімонов твердить, що, судячи з усього, тут варто говорити не про сукупність загальних громадянських прав, свобод та обов'язків, притаманних громадянам України, а обов'язків і прав, передбачених кримінально-виконавчим законодавством для осіб, які відбувають той чи інший вид покарання, а лише про останні – спеціальні обов'язки, права і законні інтереси. Загальноцивільний правовий статус громадян України, правовий статус окремих категорій громадян (груп населення, працівників) та індивідуальне правове становище громадянина повинні залишатися за межами визначення правового становища засуджених як задана константа, що обмежує їхню можливість (як з боку держави, суспільства, посадових осіб, так і з боку окремих громадян) [7, с. 40].

Відтак можна констатувати, що більшість дослідників до елементів правового статусу засуджених зараховують їх суб'єктивні права, юридичні обов'язки та законні інтереси засуджених. Вони виникають і реалізуються у межах як кримінально-виконавчих, так і інших правовідносин [4, с. 90].

У той самий час стверджувати, що зазначена думка є аксіомою, не доводиться. Час від часу науковці висловлюють думку щодо необхідності виокремлення ще й інших елементів правового статусу засуджених. Наприклад, А. Міхлін окремо говорить ще й про т. зв. **правові обмеження засуджених** [8, с. 89].

Під правовими обмеженнями засуджених автор пропонує розуміти правове стримання протизаконної поведінки засудженого, що створює умови для забезпечення встановлених порядку і умов виконання (відбування) кримінального покарання і досягнення його мети [8, с. 92]. Повторює це і В. Батичко [9].

Суть правового обмеження полягає у стимулюванні засуджених до соціально корисної поведінки, з одного боку, і стримання від соціально шкідливої поведінки, – з іншого. Виконання покарань пов'язане з обмеженням таких соціальних цінностей, як свобода пересування, свобода спілкування, право на недоторканість приватного життя, таємниця листування, а також з особливостями реалізації багатьох інших прав та свобод.

Обмеження прав і свобод людини і громадянина з боку держави під час виконання покарань передбачає виконання таких завдань: 1) забезпечення особистої безпеки; 2) підтримання правопорядку; 3) забезпечення громадської безпеки [8, с. 92].

За своєю природою правові обмеження належать до охоронюваних правових засобів, тобто являють собою насамперед різновид правового примусу, який забезпечує виконання засудженими встановлених обов'язків і спрямований на реалізацію мети кримінального покарання. Правові обмеження здійснюються у формі державного примусу і призначені для охорони кримінально-виконавчих правовідносин від можливих правопорушень з боку засуджених за допомогою попередження і притягнення винного до конкретного виду юридичної відповідальності [8, с. 92].

Висновки. Підсумовуючи, варто зазначити, що, на нашу думку, незважаючи на висловлені аргументи, включення до переліку структурних елементів правового статусу засуджених будь-яких додаткових елементів, наприклад згаданих правових обмежень, є недоцільним і, за твердженням Т. Шамби, сприятиме його перевантаженню та перешкоджатиме його вивченню [9, с. 111].

1. *Малинин В., Смирнов Л. Уголовно-исполнительное право: учеб. для юрид. вузов и факультетов / В. Малинин, Л. Смирнов. – М. : Межрегиональный институт экономики и права, Юридическая фирма “Контракт”, ООО “Волтерс Клувер”, 2009. – 310 с. 2. Кримінально-*

виконавче право України: навч. посіб. / за ред. проф. А. Степанюка. – К. : Юрінком Інтер, 2008. – 624 с. 3. Науково-практичний коментар Кримінально-виконавчого кодексу України / А. Гель, О. Гель, В. Корчинський та ін.; за заг. ред. А. Степанюка. – К. : Юрінком Інтер, 2008. – 496 с. 4. Бриллиантов А., Курганов С. Уголовно-исполнительное право Российской Федерации : учеб. / А. Бриллиантов, С. Курганов. – М. : ТК Велби, Издательство Проспект, 2007. – 344 с. 5. Кримінально-виконавче право України: навч. посіб. / за ред. Т. Денисової. – К. : Істина, 2008. – 400 с. 6. Гуцуляк М. Правовий статус осіб, засуджених до покарання у вигляді громадських робіт / М. Гуцуляк // Вісник Запорізького національного університету. Серія “Юридичні науки”. – 2010. – № 3. – С. 138–142. 7. Уголовно-исполнительное право России: учеб. и основные нормативно-правовые акты / под ред. О. Филимонова. – М. : Учебно-консультационный центр “ЮрИнфоР”, 2000. – 317 с. 8. Уголовно-исполнительное право: учеб. для вузов / отв. ред. А. Михлин. – М. : Высшее образование, 2008. – 422 с. 9. Батычко В. Конспект лекцій по курсу “Уголовно-исполнительное право” / В. Батычко. – Таганрог : ТТИ ЮФУ, 2007. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://netprava.ru/ek/b23/3_2.htm. 10. Шамба Т. Советская демократия и правопорядок / Т. Шамба. – М.: Мысль, 1985. – 160 с.

REFERENCES

1. Malinin V., Smirnov L. *Ugolovno-ispolnitel'noe pravo [Criminally-executive law]*, Moscow, Juridicheskaja firma Kontrakt Publ., ООО Volters Kluver Publ., 2009. 310 p. (In Russ.). 2. Stepanyuk A. *Kryminal'no-vykonavche pravo Ukrayiny [Criminally-executive law]*, Kyiv, Yurinkom Inter Publ., 2008. 624 p. 3. *Naukovo-praktychnyy komentar Kryminal'no-vykonavchoho kodeksu Ukrayiny [Criminally-executive Code of Ukraine. Research and practice comment]*, Kyiv, Yurinkom Inter Publ., 2008. 496 p. 4. Brilliantov A., Kurganov S. *Ugolovno-ispolnitel'noe pravo Rossijskoj Federacii [Criminally-executive law of the Russian Federation]*, Moscow, TK Velbi Publ., Izdatel'stvo Prospekt Publ., 2007. 344 p. (In Russ.). 5. Denysova T. *Kryminal'no-vykonavche pravo Ukrayiny [Criminally-executive law of Ukraine]*, Kyiv, Istyna Publ., 2008. 400 p. 6. Hutsulyak M. *Pravovyy status osib, zasudzhenykh do pokarannya u vydi hromads'kykh robit [Legal status of persons convicted to the punishment of social works]*, Visnyk Zaporiz'koho natsional'noho universytetu, 2010, Vol. 3, pp. 138–142. 7. Filimonov O. *Ugolovno-ispolnitel'noe pravo Rossii [Criminally-executive law of Russia]*, Moscow, Uchebno-konsul'tacionnyj centr JurInfoR Publ., 2000. 317 p. (In Russ.). 8. Mihlin A. *Ugolovno-ispolnitel'noe pravo [Criminally-executive law]*, Moscow, Vysshee obrazovanie Publ., 2008. 422 p. (In Russ.). 9. Batyckho V. *Konspekt lekcij po kursu “Ugolovno-ispolnitel'noe pravo” [Criminally-executive law. Compendium of lectures]*, Taganrog, TTI JuFU Publ., 2007. (In Russ.) Available at: http://netprava.ru/ek/b23/3_2.htm (accessed 25.03.2016). 10. Shamba T. *Sovetskaja demokratija i pravoporjadok [Soviet democracy and law order]*, Moscow, Mysl' Publ., 1985. 160 p. (In Russ.).